

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни «Організація та проведення негласних слідчих
(розшукових) дій**

**обов'язкових/вибіркових компонент
освітньої програми першого/ другого рівня вищої освіти**

**за темою – Спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки
злочину.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 25.08. 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 21.08.2023 № 7)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та медичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

План.

- 1. Спеціальний слідчий експеримент**
- 2. Імітування обстановки злочину**
- 3. Процесуальна регламентація алгоритму слідчих дій в ході проведення контролю за вчиненням злочину.**

Рекомендована література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. (в ред. від 1 червня 2010 р.) (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 трав. 1994 р., Протоколом № 14 від 13 трав. 2004 р.): URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580- VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22, ст.303 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20130811#Text>
5. Закон України «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 28, ст.232 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
6. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 10, ст.60 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-18 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
10. Закон України «Про службу безпеки України» прийнятий 25 березня 1992 року N 2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, №27, ст.382.
11. Закон України «Про державну таємницю» прийнятий 21 січня 1994 року N 3855-XII (із змінами і доповненнями від 19 червня 2003 року)

12. Закон України «Про контррозвідальну діяльність» прийнятий 26 грудня 2002 року N 374-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 374. Ст. 482.
13. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» прийнятий 3 квітня 2003 року N 661-IV
14. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Реж. доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
15. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
16. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#n9>
17. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 14/1042/516/1199/936/1687/5
18. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570 [Електронний ресурс]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>
19. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
20. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 620 с.
21. Білічак О.А. Негласні слідчі (розшукові) дії. К.: Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НАСБ України, 2014. 360 с.
22. Вінчук В. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як одна з основних процесуальних дій, спрямованих на розкриття економічних злочинів: особливості проведення та взаємодії з оперативними підрозділами / В. В. Вінчук, В. К. Нерсесова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 4 (75). С. 62-69.
23. Сергеева Д.Б. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному законодавстві : Монографія. К., 2014. 272 с.

Інформаційні ресурси

- Національна парламентська бібліотека України.
- офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
- <http://www.minjust.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
- <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
- <http://www.nbuv.gov.ua> – Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
- <http://www.police.ua> – Форум працівників МВС України.
- <http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
- – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
- <http://www.scourt.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховного Суду України.
-

1. Спеціальний слідчий експеримент.

Відповідно до п. 3 ч 1 ст. 271 КПК України, однією із форм контролю за вчиненням злочину є спеціальний слідчий експеримент.

Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину полягає в одержанні слідчим або працівником оперативного підрозділу інформації шляхом штучного створення відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, для перевірки спрямованості намірів особи, в діях якої наявні ознаки вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів та спостереження за її поведінкою.

Спеціальний слідчий експеримент має власні відмінні риси:

- 1) його застосування потребує певних процесуальних умов;
- 2) він відтворює явище не повністю, а лише деякі умови, за яких відбувалися події або мали місце факти, що цікавлять слідчого та оперативного працівника.

Спеціальний слідчий експеримент відрізняється від слідчого експерименту який є самостійною слідчою (розшуковою) дією.

У частині 1 ст. 230 «Слідчий експеримент» КПК України зазначається, що «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань».

Неприпустимо проведення експериментів, які:

- 1) принижують гідність людини;
- 2) загрожують життю або здоров'ю учасників експерименту або інших осіб;
- 3) загрожують майну або можуть призвести до значних матеріальних збитків.

Перед проведенням спеціального слідчого експерименту, рекомендується скласти письмовий план. **У план доцільно внести такі обставини:**

- а) місце і час проведення спеціального слідчого експерименту;
- б) основні завдання;
- в) кількість учасників та розташування їх;
- г) сутність дослідів, їх послідовність і роль учасників експерименту при проведенні кожного дослідів;
- д) вирішити питання про засоби зв'язку між окремими групами його учасників.
- е) вивчити місце майбутнього експерименту, щоб краще орієнтуватися у навколишній обстановці при його проведенні.

У процесі підготовки до спеціального слідчого експерименту слідчому необхідно вирішити, чи роз'яснювати завдання експерименту та обставини справи учасникам експерименту або ж робити цього не слід. Однак у деяких випадках такі роз'яснення є недоцільними.

Відповідно до частини 4 ст. 246 КПК України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення спеціального слідчого експерименту.

Відповідно до частини 5 ст. 246 КПК у рішенні про проведення спеціального слідчого експерименту зазначається строк його проведення. Строк проведення може бути продовжений:

- прокурором, якщо ці негласні слідчі (розшукові) дії проводилися за його рішенням - до вісімнадцяти місяців.

2. Імітування обстановки злочину

Імітування обстановки злочину відповідно до пункту 4 частини першої ст. 271 КПК України є формою контролю за вчиненням злочину.

Імітація від лат. imitatio – наслідування, переймання. 1) відтворення; наслідування; 2) підроблення; 3) спосіб маскуваня, здійснюваний за допомогою імітаційних засобів. **Імітувати** від лат. imitare – наслідувати. 1) точно наслідувати кого-небудь, відтворювати що-небудь; 2) підробляти під що-небудь...

Імітування обстановки злочину як форма контролю за вчиненням злочину – це сукупність здійснюваних за єдиним замислом (планом) заходів, з використанням спеціальних імітаційних засобів, з метою створення відповідних умов щодо спонукання особи (чи групи осіб), яка готує вчинення або вчиняє злочинні дії, до поведінки, що охоплюється її умислом і одночасно дозволяє запобігти, попередити чи розслідувати тяжкі та особливо тяжкі злочини проти особи, суспільства та держави.

Отже, метою імітування обстановки злочину є попередження, припинення й розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів.

Імітування обстановки злочину може проводитися як з метою виявлення конкретних осіб, які обґрунтовано підозрюються у злочинній діяльності (одержання неправомірної вигоди, торгівля зброєю, вчинення вбивств на замовлення, операції з наркотиками та інше) так і для виявлення намірів невідомих осіб, які вчиняють серійні, резонансні злочини, шляхом використання різних спеціальних імітаційних засобів (спеціальних підприємств, установ, організацій, «пасток», маскувань, інсценувань та інше).

Здійснюючи дану форму контролю за вчиненням злочину слідчі та оперативні працівники повинні обов'язково дотримуватися наступних вимог:

- не підбурювати та не провокувати особу до протиправних дій;
- не ставити особу в умови, що утрудняють задоволення її потреб законним способом;
- не принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь в імітації обстановки злочину та оточуючих;
- не створювати небезпеку для здоров'я людей.

Відповідно до частини 4 ст. 246 КПК України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення імітування обстановки злочину.

Відповідно до частини 5 ст. 246 КПК у рішенні про проведення імітування обстановки злочину зазначається строк її проведення.

Відповідно до частини 7 ст. 271 КПК України **прокурор у своєму рішенні** про проведення імітування обстановки злочину, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, **зобов'язаний:**

- 1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;
- 2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Оперативні підрозділи, згідно чинного законодавства, мають право проводити контрольовану поставку, контрольовану та оперативну закупку, спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину щодо товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь. Основні формами контролю за вчиненням злочину зазначені у п.п. 1,2,3,4 частині 1 ст. 271 КПК України.

Отже, проведення передбачених форм контролю в діяльності практичних працівників НП України буде успішно сприяти протидії різним формам злочинної діяльності особи чи групи осіб, а також виявлення та документування корупційних зв'язків злочинців, каналів поставки та транзиту товарів, предметів та речовин у тому числі заборонених для обігу.

3. Процесуальна регламентація алгоритму слідчих дій в ході проведення контролю за вчиненням злочину.

Розробка алгоритму проведення слідчих дій в ході проведення контролю за вчиненням злочину передбачає необхідність розгляду їхнього взаємозв'язку, визначення найбільш доцільних їх комплексів в межах діючого КПК України. Практика розслідування латентних злочинів свідчить, що найбільш ефективним моментом реалізації оперативних матеріалів є затримання злочинця «на гарячому», яке погоджується зі слідчим і здійснюється за певним алгоритмом у відповідності до вимог ст. 271 КПК України.

З метою однозначного розуміння порядку проведення контролю за вчиненням злочину необхідно проаналізувати вироблений практикою типовий алгоритм дій слідчих та оперативних підрозділів.

На стадії одержання заяви та підготовчих дій заявник попереджається про кримінальну відповідальність за ст. 383 КК України. Згідно з ч. 2 ст. 60 КПК України йому надається документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію.

Згідно наказу МВС України від 07.07.2020 року № 575 слідчий, невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з

будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Після внесення цих відомостей, слідчим направляється письмове повідомлення прокурору про початок досудового розслідування.

Наступним етапом є винесення прокурором постанови про контроль за вчиненням злочину шляхом проведення спеціального слідчого експерименту, контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки або імітування обстановки злочину (ст. 271 КПК). Контроль за вчиненням злочину полягає у створенні слідчим, прокурором та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених ст. 251 КПК, зобов'язаний:

а) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину; б) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів.

З метою отримання додаткових фактичних даних під час проведення контролю за вчиненням злочину, слідчому судді апеляційного суду слід внести клопотання про надання дозволу на проведення найбільш доцільних у даному випадку НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відео-контроль місця (270 КПК); обстеження публічно недоступного місця (за наявності необхідності встановлення технічних засобів зняття інформації) (ст. 267 КПК) тощо. Доцільно направити клопотання про надання дозволу на зняття інформації з електронної інформаційної системи (телефону) із зазначенням ідентифікаційних ознак ЕІС (ст.ст. 247, 264 КПК).

В ході контролю за вчиненням злочину необхідно провести:

– **затримання та особистий обшук** з дотриманням вимог ст.ст. 208, 234–236 КПК України (у разі відмови особи добровільно видати предмет неправомірної вигоди) з повідомленням про підстави затримання особи та її прав (п. 2, ч.3, ст. 42 КПК);

– **огляд місця події** (ст. 237 КПК), про результати якого складається протокол слідчим, який був уповноважений прокурором на проведення контролю за вчиненням злочину. Якщо контроль за вчиненням злочину закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності особи, щодо якої він проводився, із зазначенням в додатках речей і документів, отриманих під час проведення (ч. 4 ст. 271 КПК). У протоколі зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання

відповідно до положень [статті 209](#) КПК; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого.

У разі якщо на момент затримання прізвище, ім'я, по батькові затриманої особи не відомі, у **протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок**. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору (ч. 5 ст. 208 КПК).

Уповноважена службова особа зобов'язана **доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування**, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. Про затримання одразу необхідно повідомити технічними засобами зв'язку відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування (ч.1, 2 ст. 210 КПК).

Крім того, слід надати **можливість затриманій особі повідомити про своє затримання та місце перебування** близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за її вибором (ч. 7 ст. 42, ч. 1 ст. 213 КПК), а також повідомити орган, уповноважений на надання безоплатної правової допомоги (ч. 4 ст. 213 КПК).

Як правило, **допит** проводять за місцем проведення досудового розслідування в службовому кабінеті слідчого, прокурора або в іншому службовому приміщенні правоохоронного органу за місцем кримінального провадження. Допит необхідно проводити з урахуванням п. 6 ч. 2 ст. 87 КПК України, а саме не допитувати у якості свідка особу, яка є потенційним підозрюваним. Слідчий, прокурор має право на одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК). Законом не передбачено заборони щодо проведення допиту особи одночасно кількома слідчими, прокурорами чи слідчим і прокурором, а в проведенні допиту можуть також брати участь експерт (ст. 69 КПК), спеціаліст (ст. 71 КПК), захисник (ст. 46 КПК), представник потерпілого (ст. 58 КПК), які користуються при цьому наданими їм процесуальним законом правами.

Одночасно слідчому судді вносяться клопотання про надання дозволу на **обшук житла чи іншого володіння особи**, тимчасовий доступ до речей та документів (ст.ст. 159–161 КПК) з метою вилучення предмету неправомірної вигоди, зброї, наркотичних засобів та інших речей, які можуть мати значення для кримінального провадження.

Протягом 24 годин з часу фактичного затримання підозрюваному необхідно **вручити повідомлення про підозру** (ч. 2 ст. 278 КПК), а упродовж 60 годин направити клопотання слідчому судді про обрання запобіжного заходу та доставляння підозрюваного до суду (ст. 208–213 КПК). Копію ж судового рішення підозрюваному необхідно вручити протягом 72 годин з часу фактичного затримання (ч. 2 ст. 12 КПК).

Не пізніше наступного дня з дати вилучення речей (одяг, гроші, коштовності зі слідами наркотичних засобів, люмінофорів, хімічних порошків та аерозолів тощо) необхідно **внести подання про арешт вилученого** під час

обшуку особи чи огляду місця події майна, яке має бути розглянуто протягом 72 годин з часу надходження клопотання до суду (ч. 5 ст. 170; ч. 6 ст. 173 КПК).

В ході подальшого розслідування кримінального провадження слід **призначити проведення судових експертиз** (хімічної, криміналістичної, фоноскопичної та інших) (ст. 242 КПК), а також організувати отримання зразків для проведення експертизи (ст. 245 КПК). Для цього необхідно залучити спеціаліста (ст. 71 КПК). Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвала слідчого судді, суду (ст.ст. 160–166 КПК).

Слід зазначити, що фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій, яка проводилась в процесі контролю за вчиненням злочину, оформляється **протоколами з додатками** до них. Вказані матеріали не пізніше 24 годин з моменту припинення НСРД передаються прокурору і в подальшому використовуються як докази у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК).